

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

CHET TILINI O'RGANISHDA MALAKA VA KO'NIKMALARNI
RIVOJLANTIRISH USULLARI

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI O'QITUVCHISI
MIRZAYEVA MUHAYYO RO'ZIYEVNA

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI 2-BOSQICH TALABASI
IBODULLAYEVA MARJONA ZAFAR QIZI

Annotatsiya: *Mazkur maqola o'qish va eshitib tushunish malakalari ayrim-ayrim olingan til ishoralarida emas, balki bog'langan yozma va og'zaki nutq namunalariida – yozma yoki ovoz yozilgan mavzularda shakllanishi mumkinligi va chet tillarini o'rganish jarayoni yanada takomillashgan ayni bir paytda chet tilini o'qitishning mazmuni talabalarning og'zaki nutq, o'qish, yozish va tinglab tushunish malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish hodisalari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *so'z boyligini sintez qilish, tushunish, til signallari, gapirish, o'qish, yozish, tinglash, ko'nikmalar, qobiliyatlar, murakkablik, hodisa, aloqa tahlili, jarayonlar*

Hozirgi chet tillarini o'rganish jarayoni yanada takomillashgan ayni bir paytda chet tilini o'qitishning mazmuni talabalarning og'zaki nutq, o'qish, yozish va tinglab tushunish malaka va ko'nikmalarini o'stirishdan iboratdir. Og'zaki nutq va o'qish shakllanadigan tematikani hisobga olmay, til materiali xususiyatini aniqlash, shuningdek, malaka va ko'nikmalarni oshirish murakkab hodisalardan hisoblanadi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun aloqa jarayonlarining tahliliga murojaat etamiz. Til ishoralari ishtirokida amalga oshiriladigan har qanday tildagi aloqa muayyan axborot, ma'lumot olish va berish maqsadini ko'zlaydi, shuning uchun ko'pgina modellar va so'zlarni ularning mazmuniga qarab, fikr yuritilayotgan mavzuga muvofiqlashtirib muayyan guruhlariga ajratish mumkin [1]. O'z ona tilisida barcha mavzularga doir axborot berib, axborot olish hamma uchun ham oson emas, albatta. Kishi aloqa olib bora oladigan mavzularning miqdori uning hayotiy tajribasi, ma'lumoti, ilmiy darajasi, unvoni kabilarga bog'liq.

Shunga ko'ra, chet tilida aloqa qilishga o'rgatishda aloqa mavzularini hisobga olmay bo'lmaydi. Butun bir qator ishoralar faqat muayyan mavzuda aloqa qilishda qatnashishi, shuningdek, chet tilini o'rganishga ajratilgan vaqtning

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

cheklanganligi hisobga olinadigan bo'lsa, bu o'quv fanini o'qitishda o'qish olib boriladigan mavzular doirasini aniq belgilash zarurligi ayon bo'ladi. Aytilganlardan o'qitishning mazmuniga og'zaki nutq va o'qish mavzulari kirishi kerakligi ma'lum bo'ladi.

O'qish va eshitib tushunish malakalari ayrim-ayrim olingan til ishoralarida emas, balki bog'langan yozma va og'zaki nutq namunalarida – yozma yoki ovoz yozilgan mavzularda shakllanishi mumkin. Tajribadan ma'lumki, matnlarni tanlash va ularning xususiyati o'qish yoki eshitib idrok etish malakalari xususiyatiga katta ta'sir qiladi. Bulaming barchasi yozma yoki ovoz yozilgan matnlarni ham o'qitish mazmunining tarkibiy qismi tarzida qarashga majbur etadi. Kezi kelganda shuni aytish kerakki, metodika bo'yicha chiqarilgan barcha qo'llanmalarining mualliflari chet tili o'qitishning mana shu xususiyatiga asoslanib, matnlarni o'qitishning mazmuniga kiritmoqdalar [2].

Chet tili o'qitish mazmunining yana bir tarkibiy qismi milliy tillarda bo'lmagan muayyan til tushunchalaridan iboratdir. Ma'lumki, turli til tizimlari turlichadir, ularda har bir tilga xos bo'lgan grammatik va leksik hodisalar mavjud. Masalan, rus tilida barcha maktablarda o'rganiladigan G'arbiy Yevropa tillariga xos bo'lgan artikl degan grammatik hodisa hamda uni aks ettiradigan grammatik tushunchaning o'zi yo'q. Bu hodisani, uning nutqda qo'llanilishini o'rganish jarayonida o'quvchilarda artikl haqida aniq tasavvur shakllanadi. Til materialini o'rganish jarayonida o'quvchida o'rganilayotgan tilga xos bo'lgan qator tushunchalar shakllanadi. O'qitish mazmunini belgilab olar ekanmiz, tabiiyki, o'quvchilarda shakllanadigan tushunchalarni ham nazarda tutishimiz kerak bo'ladi. Aytilganlardan o'rganilayotgan tilga xos bo'lgan, biroq milliy ona tilida bo'lmagan muayyan tushunchalarni ham o'qitish mazmuniga kiritish maqsadga muvofiqligi ayon bo'ladi.

O'qitish mazmunining tarkibiy qismlarini aniqlagach, bu mazmunni tanlashimiz zarur bo'ladi [3]. Metodika tarixi mobaynida o'qitish mazmunini tanlash masalalari umumiy tarzda emas, balki mazmunning ba'zi qismlariga nisbatan. birinchi navbatda lug'atga nisbatan hal etilganini uqtirish qiziqarlidir, chunki o'qitish mazmunining ana shu qismida til ishoralari ayniqsa, ko'p bo'ladi. XIX asrning oxiri XX asrda tilshunoslikning barq urib rivojlanishi munosabati bilan chet tilini o'qitish mazmunini tanlash muammosi, ayniqsa, avj oldi. XX asrda grammatik material va matnlar tanlashga urinib ko'rishlar sodir bo'ladi. Ana shu davrda o'qitish mazmunini tanlashning ba'zi umumiy masalalari, jumladan, "passiv" va "aktiv" til materialini tanlash muammosi hal qilina boshlaydi. Shunday qilib, o'qitish mazmunini tanlash muammosi dastlab

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

mazmunning ba'zi qismlariga nisbatan hal etilib, keyinchalik esa umumiy yo'sinda tadqiq qilina boshlaydi.

Og'zaki yoki yozma fikrdan axborot olishda esa holat o'zgacha bo'ladi. Bu o'rinnda aloqa qatnashchisi aloqa jarayonida hamrohi izmida bo'ladiki, bu hamroh tinglayotgan yoki o'qiyotgan kishiga biror til ishorasini go'yo majburan qabul qildiradi. Ko'p kishilar bilan aloqa qilib turishimiz sababli fikrni tushunish uchun axborot berish bilan birga til ishorasi yig'indisini bilishimiz kerak. Til kommunikatsiyasining bu xususiyati faqat chet tilidagina emas, balki ona tilida ham kuzatiladi. Masalan, A.A.Bulaxovskiy rus (ona) tilida biz tushunadigan "passiv" leksika mavjud, ammo biz undan o'z nutqimizda deyarli foydalanmaymiz, deb ko'rsatadi [4]. Aktiv leksika o'z fikrini bayon etish uchun zarur, passiv leksika esa o'zgalarning fikrini bilib olish uchun zarur bo'lib, til materiallarini farq qilish yig'indisi ancha cheklangan miqdorda bo'lganligi chet tili uchun, ayniqsa, muhimdir; ona tiliga nisbatan chet tili ishoralari uchun ham bu farq ancha ravshan ko'rinadi.

So'nggi paytlarda chet tillarni o'qitish metodikasida og'zaki nutqni o'stirish uchun so'zlardan ancha katta bo'lgan birliklar – modellar tanlana boshlandi. Modellar aloqa jarayonida qatnashadigan leksik, fonetik va grammatik ko'rsatgichlar sintezidan iboratdir. Ularni tanlash va bularga muvofiq butun o'qish jarayonini tashkil etishning talay afzalliklari bor, chunki bu jarayon leksika, grammatika, fonetikani ilgarigidek alohida-alohida emas, balki hozirgi kun davr talabi asosida uzviy ravishda o'qitish imkonini beradi.

Chet tillarini o'qitish mazmuni leksik, grammatik va fonetik materiallarni bir butun uyg'unlikda; og'zaki nutq (speaking), o'qish (reading), yozuv (writing) va tinglab tushunish (listening) malaka va ko'nikmalarni; bu to'rt ko'nikmaga oid mavzularni, shuningdek, ona tilida bo'lmagan hamda har bir chet tilida bo'lgan o'ziga xos til tushunchalarni ichiga oladi. O'qitish mazmunining turli tarkibiy qismlarini tanlash bir xil darajada bo'lishiga erishish lozim. Leksik materialni hamda matnlarni tanlash, malaka va ko'nikmalar, shuningdek, mudllarni yanada takomillashtirish masalalarini yanada mukammallashtirish lozimligini davr taqozo etmoqda. O'qitishning mazmunini belgilaganda, qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirish uchun ham tanlangan o'qitish maqsadining yetarliligini, muayyan aniq shart-sharoitda uni o'quvchilarning bilib olishlarini, imkoniyatlarini nazarda tutish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Gruzinskaya I. A. Metodika prepodavaniya angliyskogo yazika. M., 1989;

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA**

2. Sherbovskiy Z. Sh. Obucheniye ustnov rechi i chteniyu na inostrannom yazike. M., 2002;
3. MIRZAYEVA M. R.. MADATOVA M. DIALOGUE TRAINING AS ONE OF THE FORMS OF EFFECTIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES //E-Conference Globe. – 2021. – С. 244-249.
4. А.А. Булаховский. Некоторые приемы развития устной речи. М., 2004.
5. Vodneva S.M. Fizkulturnie pauzi na urokax inostrannogo yazika. M., 2001.
6. А.А. Bulaxovskiy. Nekotorte priyemi razvitiya ustnoy rechi. M., 2004.